

הכנסת

מרכז המחקר והמידע

תוכניות מואצות להסבת אקדמאים להוראה

הכנסת, מרכז המחקר והמידע

קריית בן-גוריון, ירושלים 91950

טל': 02 - 6408240/1

פקס: 02 - 6496103

www.knesset.gov.il/mmm

כתיבה: אתי וייסבלאי

אישור: יובל וורגן, ראש צוות

עריכה לשונית: מערכת "דברי הכנסת"

כ"ג בכסלו תשע"ה

15 בדצמבר 2014

המסלולים החלופיים לכניסה למקצוע ההוראה פועלים לצד התוכניות המסורתיות להכשרה להוראה הנהוגות במכללות להוראה ובאוניברסיטאות. מדובר במגוון רב של מסלולים השונים זה מזה מבחינות רבות, וקשה לכלול אותם בהגדרה אחת. אחדות מתוכניות אלה הן תוכניות מקוצרות ואינטנסיביות במיוחד, והלומדים בהן מתחילים בעבודתם כמורים לאחר תקופת הכשרה קצרה. תוכניות מסוג זה הן אחד מהפתרונות המקובלים בעולם ובישראל למשבר במקצוע ההוראה, שכן הן מאפשרות להביא למקצוע ציבור שלא היה מגיע אליו בדרכים אחרות ובמיוחד את המעוניינים בהוראה כקריירה שנייה, להגדיל את מגוון העוסקים בהוראה ולהציע פתרון ממוקד וזמין למחסור במורים במקצועות ובאזורים מסוימים בעלות נמוכה יחסית. עם זאת, הנושא מעורר מחלוקת, שכן אין עדויות למידת יעילותם של מסלולים אלה לעומת מסלולים מסורתיים להכשרת מורים, ויש המביעים חשש לפגיעה באיכות ההוראה ודאגה מכרסום במעמד המורה וביוקרתו.

לבקשת חה"כ שמעון אוהיון ולקראת דיוני ועדת החינוך, התרבות והספורט והשדולה למעמד המורה בישראל במסגרת יום המורה, תוצג במסמך להלן סוגיית המסלולים החלופיים להכשרה להוראה על רקע התוכניות הקיימות להכשרה להוראה בישראל, ותובא סקירה של התוכניות המואצות להכשרת אקדמאים להוראה שפועלות במוסדות להכשרת מורים בישראל; במסגרת הסקירה תוצג הייחודיות של תוכניות אלה ויידונו עמדות שונות ומידע קיים בדבר מידת הצלחתן.

מן המסמך עולים הממצאים האלה:

- ❖ ההכשרה להוראה בישראל ניתנת בכמה מסלולים: רוב פרחי ההוראה לומדים במכללות האקדמיות לחינוך המקנות לבוגריהן תואר בוגר בהוראה (B.Ed). מי שסיים תואר ראשון לפחות שלא במכללה אקדמית להוראה יכול ללמוד לתעודת הוראה בלבד או לתואר שני בהוראה (M.Teach) בבתי-ספר לחינוך באוניברסיטאות או במסלולים להסבת אקדמאים להוראה, וכמו כן ללמוד לתואר שני במכללות האקדמיות להוראה. בכל שנה מסיימים את לימודי ההוראה במסלולים השונים בין 7,000 ל-8,000 בוגרים. במספר הלומדים במסלולים להסבת אקדמאים להוראה יש בשנים האחרונות עלייה ניכרת.
- ❖ ההכשרה להוראה במוסדות להשכלה גבוהה הוסדרה במסמך מתווה שפרסמה בשנת 2006 המועצה להשכלה גבוהה. בתוכנית נלמדים תחום הידע הדיסציפלינרי, לימודי הכשרה להוראה ולימודי יסוד והעשרה. משך הלימודים בתוכניות הרגילות לתואר בוגר בהוראה הוא ארבע שנים, ובתוכניות להסבת אקדמאים להוראה – שנתיים, שכן תלמידים בתוכניות ההסבה לאקדמאים הלומדים לתעודת הוראה בתחום שבו רכשו תואר ראשון נדרשים ללימודי הכשרה להוראה בלבד. לאחר שקיבלו תעודת הוראה הבוגרים מתחילים בתקופת התמחות במערכת החינוך.
- ❖ לצד המסלולים המסורתיים להכשרת אקדמאים להוראה פועלים מסלולי הכשרה חלופיים, השונים מן המסלולים המרכזיים בתוכנית הלימודים שלהם, בפרקטיקות ההוראה, באוכלוסיית היעד ועוד. במחקר שנערך במכון ון-ליר בשנת 2010 נמצאו 33 מסלולים ייחודיים להכשרה להוראה במסגרות שונות, שמוכשרים בהם כ-1,800 פרחי הוראה. הוראות המועצה להשכלה גבוהה מאפשרות לקיים תוכניות מואצות לאוכלוסיות ייחודיות בהיקף לימודים מצומצם מזה שבתוכניות הרגילות להסבת אקדמאים להוראה.
- ❖ סוגיית ההכשרה החלופית להוראה מעוררת מחלוקת, ובבסיסה השאלה אם הוראה היא מקצוע או מלאכה. מצד אחד, יש הרואים בהוראה מקצוע שעל מנת להיכנס אליו יש צורך בהכשרה מוסדרת ומקיפה במוסדות לימוד אקדמיים. מנגד, חסידי הדה-רגולציה של ההוראה מבקשים לפתוח את

התחום לאוכלוסייה רחבה יותר ולהתמקד בהכשרה מעשית, תוך כדי עבודה. ממחקרים שנערכו בארצות-הברית לא עלו ממצאים חד-משמעיים התומכים באחת מהעמדות הללו, לנוכח השונות הרבה בין התוכניות החלופיות הקיימות והיעדר ההסכמה בשאלה מהו המורה הטוב ובאילו מדדים יש להשתמש כדי לבחון את איכות ההוראה.

❖ במיפוי תוכניות מואצות להסבת אקדמאים להוראה שפעלו בשנים האחרונות (מאז 2010) נמצאו שמונה תוכניות שלהן כמה קווים משותפים: תהליך מיון מורכב ומוקפד במיוחד; תוכנית לימודים ייחודית העומדת בדרישות המל"ג אך יש בה מרכיב מרכזי של התנסות בהוראה; הטבות כלכליות ללומדים ולעתים גם לבוגרי התוכניות; התחייבות של הלומדים לעסוק בהוראה תקופה מסוימת לאחר תום ההכשרה והתחייבות של משרד החינוך להעסיק את הבוגרים; ביצוע חלק מן ההכשרה לאחר שהלומדים מתחילים בתעסוקה במשרה מלאה או כמעט מלאה כמורים.

❖ התוכניות שנדונו במסמך זה הן: הטובים לחינוך, חותם, הכשרת מהנדסים להוראת מקצועות ההנדסה בחינוך העל-יסודי, הכשרת אקדמאים להוראה בגן-ילדים, הכשרת אקדמאים להוראת מדע וטכנולוגיה בחטיבות-הביניים והסבת אקדמאים להוראת אנגלית, מתמטיקה ומדעים. בתוכניות אלה למדו בשנים האחרונות 1,426 פרחי הוראה; רובן תוכניות להכשרה להוראה בתחומי דעת או בשלבי חינוך נדרשים: אנגלית, מתמטיקה, מדעים, מקצועות טכנולוגיים וגננות; שתי תוכניות מיועדות למי שמבקשים קריירה שנייה; רוב התוכניות מכשירות מורים לחטיבה העליונה. בסה"כ הושקעו בתוכניות אלה כ-76 מיליון ש"ח בשנים 2010–2014.

❖ עד כה לא היה בישראל מחקר הערכה מקיף על התוכניות המואצות להסבת אקדמאים להוראה. מאז שנת 2013 עורך מכון מופ"ת, בהזמנת משרד החינוך, מחקר על תוכניות ייחודיות להכשרה להוראה, ובהן תוכניות מואצות להסבת אקדמאים. על-פי הצפוי, ממצאי המחקר יתפרסמו במהלך שנת 2015.

❖ בהיעדר ממצאים מחקרניים, הובאו בחלקו האחרון של המסמך נתונים שעשויים לשפוך אור על תרומתן של תוכניות אלה להשגת מטרותיהן המוצהרות: מתן מענה על הצורך במורים במקצועות מסוימים, כניסה למקצוע ההוראה של ציבור שלא היה מגיע אליו בדרך אחרת ושיפור איכות ההוראה.

○ הנתונים לגבי בוגרי תוכניות מואצות להסבת אקדמאים להוראה מלמדים כי חלקם הגדול רוכשים את תעודת ההוראה **במקצועות שבהם יש מחסור במורים**, ואילו בתוכניות המסורתיות להסבת אקדמאים להוראה רק לכרבע מן הבוגרים יש תעודת הוראה במקצועות נדרשים – אנגלית, מתמטיקה, מדעים ומקצועות טכנולוגיים.

○ במחקרים שעסקו **במאפייני המשתתפים** בתוכניות המואצות להכשרת מורים לאנגלית, למתמטיקה ולמדעים שהתקיימו בשנת 2009 ו-2010 נמצא שלרבים מן המשתתפים בתוכניות אלה יש תארים רלוונטיים למקצוע ההוראה וניסיון מקצועי רב בתחומים שבהם רכשו תעודת הוראה.

○ נתונים מחלק מן התוכניות המואצות להסבת אקדמאים להוראה לעניין **התמדה בהוראה** מלמדים כי בין 60% ל-80% מן המורים בוגרי תוכניות אלה המשוכו לעבוד במערכת החינוך גם לאחר תקופת ההתחייבות. בבדיקה שערכה הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה נמצאו שיעורים גבוהים של כניסה להוראה והתמדה בהוראה בקרב בוגרי המסלולים האקדמיים השונים להכשרה להוראה; הנתונים לגבי בוגרי תוכניות רגילות להסבת אקדמאים להוראה

מעידים כי בין 64% ל-74% מהם נכנסים להוראה במערכת החינוך ומתוכם 82%–88% מתמידים בהוראה שלוש שנים או יותר.

1. רקע: מסלולים מסורתיים ומסלולים "חלופיים" להכשרה להוראה בישראל

1.1. הכשרה להוראה בישראל

ההכשרה להוראה בישראל נעשית בכמה מסלולים, ובמסגרתם רוכשים פרחי ההוראה את הכשרתם במכללות להוראה ובאוניברסיטאות.

המסלול הנפוץ ביותר הוא מסלול לתואר ראשון המשולב עם תעודת הוראה במכללות האקדמיות לחינוך. משך המסלול ארבע שנים, והוא כולל לימודים בהיקף נרחב בתחום הדיסציפלינרי שהסטודנט אמור ללמד עם סיום הכשרתו, ולצד לימודי הכשרה להוראה ולימודי יסוד והעשרה. בסיום לימודיהם מקבלים הבוגרים תואר B.Ed ותעודת הוראה בחינוך היסודי ובחטיבת-הביניים. הם יכולים להשתלב בהוראה במערכת החינוך לאחר תקופת התמחות של שנה בבתי-הספר. במסלול זה לומדים בשנת הלימודים תשע"ה 24,395 פרחי הוראה ב-22 מכללות אקדמיות לחינוך.¹

לצד המסלול המרכזי פועלים מסלולים אחרים, המיועדים למי שרכש את הידע הדיסציפלינרי בתחום שהוא עתיד ללמד בנפרד מן הלימודים לתעודת הוראה.

1. **מסלול לסטודנטים לתואר ראשון בשנה השלישית לתואר או לבוגרי תואר ראשון באוניברסיטאות.** משך המסלול שניים עד ארבעה סמסטרים (שנה עד שנתיים), ובסיומו הבוגרים מקבלים תעודת הוראה בחינוך העל-יסודי ובחטיבת-הביניים. לצורך קבלת רישיון הוראה בחינוך העל-יסודי נדרשים הבוגרים לתקופת התמחות בבתי-הספר.

2. **מסלול להכשרת אקדמאים להוראה במכללות האקדמיות לחינוך.** מסלול זה מיועד לאקדמאים שסיימו את התואר הראשון בציון 75 לפחות במדעי הרוח והחברה ו-70 לפחות במדעים המדויקים, מדעי הטבע ומדעי החיים.² משך המסלול שנתיים, ובסיומו הבוגרים מקבלים תעודת הוראה בתחום הדיסציפלינרי שבו רכשו את התואר האקדמי שלהם ובחטיבת גיל על-פי בחירתם. לאחר התמחות הם יכולים להשתלב בהוראה בבתי-הספר. בשנים האחרונות יש עלייה ניכרת במספר פרחי ההוראה והבוגרים של מסלול זה: בשנת הלימודים תשס"ד (2003/4) סיימו מסלול זה 428 בוגרים, לעומת 2,978 בוגרים בשנת הלימודים תשע"ד (2013/4).³

3. **לימודים לתואר שני בהוראה במסגרת לימודים אינטגרטיביים עם תעודת הוראה.** הלימודים מתקיימים בשש מכללות להוראה: אורנים, בית ברל, לוינסקי, סמינר הקיבוצים, מכללת קיי ומכללת גורדון, ונמשכים ארבעה עד חמישה סמסטרים. בסיום המסלול הבוגרים מקבלים תואר שני (M.Teach) ותעודת הוראה ויכולים להשתלב בהוראה במערכת החינוך. מספר הלומדים בתוכנית נמצא במגמת עלייה, ובשנים האחרונות משתתפים בה 200–250 תלמידים בכל שנה.⁴

¹ המועצה להשכלה גבוהה, [לקט נתונים לקראת פתיחת שנת הלימודים האקדמית תשע"ה – 2014/15](#), 29 בספטמבר 2014.
² משרד החינוך, מינהל עובדי הוראה, האגף להכשרת עובדי הוראה, קבלת מועמדים ללימודים סדירים למכללות האקדמיות לחינוך לשנת הלימודים תשע"ה, אפריל 2014.

³ לימור ניסני, האגף להכשרת כוח-אדם בהוראה, משרד החינוך, דוא"ל, 18 בנובמבר 2014.

⁴ נח גרינפלד, מנהל האגף להכשרת כוח-אדם בהוראה, משרד החינוך, מכתב, 30 בנובמבר 2014.

הלימודים בכל המסלולים מתקיימים בהתאם למתווים המנחים בתחום ההכשרה להוראה במוסדות להשכלה גבוהה שפרסמה המועצה להשכלה גבוהה בשנת 2006. על-פי המתווים, נדרשים לימודים דיסיפלינריים בהיקף של 48–60 שעות שנתיות, לימודי הכשרה להוראה בהיקף של 30–36 שעות שנתיות ולימודי יסוד והעשרה בהיקף של 6–12 שעות שנתיות. סטודנטים שיש להם תואר אקדמי בתחום שבו הם רוכשים תעודת הוראה נדרשים ללמוד לימודי הכשרה להוראה (30–36 שעות שנתיות, בהתאם למספר המקצועות שבהם הם רוכשים תעודת הוראה ולשלב החינוך) בלבד.⁵

נציין כי לפרחי ההוראה במסלולי ההוראה השונים שסיימו את רוב חובות הלימוד שלהם יש אפשרות להתחיל בתקופת ההתמחות. כמו כן, משרד החינוך מאפשר למורים שלא השלימו את הכשרתם ללמוד במשך שנתיים עם רישיון הוראה זמני, ובמקרים מיוחדים אפשר להאריך תקופה זו בשנה או בשנתיים נוספות. ואולם, התחלת העבודה בכיתה לפני סיום ההכשרה איננה שלב מובנה בהכשרת פרחי ההוראה במסלולים המסורתיים.

בהקשר זה מעניין להזכיר כי אחד הפתרונות שהוצעו לבעיית הצפיפות בכיתות הוא הוספת סטודנט להוראה בשנה השלישית ללימודיו, שילמד לצד מורה ותיק. עם זאת, משרד החינוך עדיין לא יצא בתוכנית רשמית הכוללת שינוי מסוג זה במבנה ההכשרה להוראה.⁶

1.2. הכשרה חלופית להוראה

מהי הכשרה חלופית להוראה?

לצד המסלולים המסורתיים להכשרת מורים שהוצגו לעיל, ובמסגרתם לומדים הרוב הגדול של פרחי ההוראה, פועלים מסלולי הכשרה חלופיים. מסלולים חלופיים לכניסה למקצוע ההוראה התפתחו, בין היתר, מסיבות אלו: קושי מתמשך בגיוס אוכלוסייה איכותית להוראה; מחסור במורים, שעשוי להיות גם מקומי או ייחודי לתקופות, לתחומי דעת ולשלבי גיל מסוימים; חשש, שנוצר בעקבות הירידה בהישגים הלימודיים של התלמידים, שהתוכנית המסורתית אינה מכשירה כראוי את הלומדים בה, לצד רצון לשפר ולשנות את אופייה ואת תכניה.⁷

חוקרים מתקשים להגדיר את המונח "מסלול חלופי להוראה", שכן הגדרה זו על דרך השלילה כורכת יחד ערב רב של מסלולים להכשרת מורים, שלהם מאפיינים שונים – מבחינת תוכן ההכשרה, הפרקטיקות שלה, אוכלוסיית היעד שלה ומאפייני הבוגרים. הצעות שונות ליצירת הגדרה ברורה יותר הן הבחנה בין התוכניות על-פי **הגורמים המפעילים אותן** – מוסדות אקדמיים לעומת גורמים ממשלתיים או המגזר השלישי – ועל-פי **מבנה ההכשרה של המורה** – תוכניות שבהן רוב ההכשרה של המורה נעשית לפני שהוא מתחיל לעבוד כמורה בכיתה, לעומת תוכניות שבהן עיקר ההכשרה נעשית תוך כדי העבודה כמורה.⁸

⁵ החלטת המועצה להשכלה גבוהה, מתווים מנחים להכשרה להוראה במוסדות להשכלה גבוהה בישראל – דוח ועדת אריאב, מיום 21 בנובמבר 2006.

⁶ ירון סקופ, "תוכנית משרד החינוך למלחמה בצפיפות: סטודנטים להוראה ילמדו עם מורים בכיתות", **הארץ**, 7 באוקטובר 2014.

⁷ דרורה כפיר, "גיוס להוראה של אקדמאים בוגרים המבקשים קריירה שנייה והכשרתם (החלופית) בסטנדרט גבוה", בתוך: דרורה כפיר ותמר אריאב (עורכות), **משבר ההוראה: לקראת הכשרת מורים מתוקנת**, מכון ון-ליר בירושלים, הוצאת הקיבוץ המאוחד, תל-אביב 2008.

⁸ אחד לסלוי, **סקירת הספר: Alternative Routes to Teaching: Mapping the new landscape of Teacher Education**, by Pam Grossman and Susanna Loeb (Eds.), Harvard University Press, מוגש ליוזמה למחקר יישומי בחינוך – צוות המומחים לפעילות "מי ילמד כשחסרים מורים?", אוגוסט 2009.

במדינות שונות בארצות-הברית ובאירופה התרבו בשנים האחרונות תוכניות חלופיות, קצרות טווח, להכשרת מורים. התוכניות הללו שונות מאוד זו מזו, אך המשותף לרובן הוא שהמשתתפים בהן הם בעלי תואר אקדמי ראשון לפחות באחת מהדיסציפלינות הנלמדות בבתי-הספר אך אין להם השכלה פורמלית בחינוך או בפדגוגיה. הם מקבלים הכשרה קצרה מאוד במוסד אקדמי כלשהו (מכללה או אוניברסיטה) או שאינם מקבלים הכשרה כלל, ומתחילים לעסוק בהוראה; במקביל, ניתנים להם הכשרה עיונית ופרקטית וליווי בעבודתם בבית-הספר. בעשור האחרון נכנסו לתחום ההוראה בארצות-הברית כ-175,000 מורים שעברו הכשרה חלופית מסוג זה או אחר.⁹

הכשרה חלופית להוראה בישראל

המסלולים החלופיים לכניסה למקצוע ההוראה בישראל אינם תופעה חדשה ולמעשה מאז קום המדינה נעשה בהם שימוש בכל פעם שנוצר מחסור במורים. לדוגמה, בראשית שנות ה-50 היה במדינה מחסור גדול במורים, במיוחד באזורי הפריפריה, בעקבות גלי העלייה שלאחר קום המדינה. כדי להתמודד עם המחסור, הכשירה המדינה אנשי הוראה בהכשרה חלופית מקוצרת, בקורסים למורות חיילות, בקורסי ערב, באולפנים ועוד. לאחר כעשור, שבו הוכשרו במסלול הרגיל די מורים לענות על הביקוש, צומצמו במידה ניכרת המסלולים החלופיים לכניסה למקצוע ההוראה.¹⁰

המועצה להשכלה גבוהה מתייחסת למסלולים ייחודיים להכשרה להוראה במתווים המנחים שלה שפורסמו בשנת 2006. בסעיף 11 למתווים נדונות "תוכניות הכשרה להוראה במתכונת ייחודית", ולפיו:

מתוך כוונה למשוך להוראה מועמדים מצטיינים בעלי מסוגלות מקצועית גבוהה ובעלי מודעות חברתית גבוהה, יוכלו מוסדות להציע תוכניות להכשרה להוראה במגוון מתכונות ייחודיות. תוכניות אלה מוגבלות למספר מצומצם של תלמידים מצטיינים, ונועדו להקנות למועמדים בעלי יכולת ופוטנציאל להישגים גבוהים ובעלי רקע מקצועי ו/או ניסיון חינוכי, הכשרה ברמה גבוהה ובמתכונת אינטנסיבית-מואצת.

לעניין התוכניות המיועדות לבעלי תואר אקדמי נקבע כי יתקבלו מועמדים שסיימו בציון 90 ומעלה את התואר הראשון וכי היקף תוכנית הלימודים הכולל לא יפחת מ-24 שעות שבועיות, ובהן 14 שעות שבועיות לפחות בלימודי חינוך והוראה ו-9 שעות שבועיות לפחות בהתנסות מעשית. היקף הלימודים במסלול לתעודת הוראה במקצוע אחד בחינוך העל-יסודי לא יפחת מ-20 שעות שבועיות, ובהן 6 שעות שבועיות לפחות בהתנסות מעשית. עוד מצוין כי "רקע מקצועי וניסיון חינוכי משמעותיים וכן כישורים מיוחדים יוכלו להוות שיקול לקבלת סטודנטים לתוכניות הכשרה להוראה במתכונות ייחודיות, לפי החלטת המוסד".¹¹ לדברי הגב' בתיה הקלמן, מ"מ ממונה תחום רוח וחברה באגף האקדמי במל"ג, עמדת המועצה להשכלה גבוהה היא כי יש לקיים את הכשרת המורים באופן מוסדר וללא קיצורי דרך, ובהתאם למתווים שפרסמה המועצה. עם זאת, סמכויות המועצה להשכלה גבוהה נוגעות ללימודים אקדמיים בלבד, ולפיכך המועצה לא נתבקשה מעולם לאשר תוכניות חלופיות להכשרת אקדמאים להוראה המקנות תעודת הוראה ולא תואר אקדמי.¹²

⁹ ד"ר נעמי פייגין, מכון מופ"ת, הצעת מחקר/תוכנית עבודה בנושא תוכניות חלופיות להכשרת מורים: מחקר והערכה, יוני 2012.

¹⁰ רוחמה אבן ואהד לסלוי (עורכים), מי ילמד כשחסרים מורים? בחינה של שלוש דרכים להתמודדות עם מחסור במורים – דוח ממפגש לימודי, היוזמה למחקר יישומי בחינוך, האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים, 2010.

¹¹ החלטת המועצה להשכלה גבוהה, מתווים מנחים להכשרה להוראה במוסדות להשכלה גבוהה בישראל – דוח ועדת אריאב, מיום 21 בנובמבר 2006.

¹² בתיה הקלמן, מ"מ ממונה תחום רוח וחברה, האגף האקדמי במועצה להשכלה גבוהה, שיחת טלפון, 4 בדצמבר 2014.

בשנת 2010 ערך מכון ון-ליר מחקר ובו מופו מסלולי הכשרה חלופיים שמתקיימות בהם תוכניות הכשרה ייחודיות לקבוצות לומדים בעלי אפיונים ספציפיים ולהן תנאי קבלה מיוחדים. במחקר נמצאו 33 מסלולי הכשרה חלופיים שפעלו במוסדות הלימוד השונים ובהם למדו כ-1,800 סטודנטים. על-פי רוב, במסלולי ההכשרה החלופיים הוצעו פרקטיקות הכשרה ייחודיות ותכנים נוספים שאינם כלולים במתווה הסטנדרטי, ובחלקם חלו גם שינויים בפריסת הלימודים. בין התוכניות הייחודיות: מסלולים ייחודיים לתואר ראשון, תואר בוגר בחינוך ותעודת הוראה, דוגמת **תוכנית המצוינים במכללות האקדמיות לחינוך (רג"ב)**, שבה לומדים סטודנטים מצטיינים לתואר ראשון בחינוך בתוכנית מואצת של שלוש שנים (במקום ארבע); תוכניות מצטיינים של האוניברסיטאות, המציעות מסלולים ייעודיים מרוכזים לתואר ראשון, לתואר שני ולתעודת הוראה, ובהן תוכנית **רביבים** להכשרת מורים להוראת מדעי היהדות באוניברסיטה העברית, תוכנית **אופקים** באוניברסיטת תל-אביב ותוכנית **נחשונים להוראה** באוניברסיטת בר-אילן, המכשירה בוגרי שירות צבאי משמעותי להוראת מקצועות הליבה בבתי-ספר בפריפריה גיאוגרפית ו/או חברתית; תוכנית **חלוץ חינוכי**, המאתרת ומכשירה אנשי חינוך איכותיים לניהול ולתפקידי מנהיגות בבתי-ספר בפריפריה החברתית והגיאוגרפית בישראל, ותוכניות אחרות.¹³

בהקשר זה נציין כי בדצמבר 2014 עברה בכנסת בקריאה ראשונה הצעת חוק לעידוד מקצוע ההוראה, התשע"ה–2014. לפי סעיף 2 להצעה, שר החינוך יקבע תוכניות הכשרה מיוחדות למועמדים לעסוק במקצוע ההוראה שהם בעלי כישורים מיוחדים.¹⁴

המחלוקת סביב הכשרה חלופית להוראה

סוגיית ההכשרה החלופית של מורים מעוררת מחלוקת, ובבסיסה עומדת שאלת ה"פרופסיונליזציה" של מקצוע ההוראה וההכשרה הנדרשת לקראתו. על-פי עמדה אחת, ההוראה היא פרופסיה הנרכשת בתהליך הכשרה מוסדר, המתרחש במוסד אקדמי מוכר ומבוסס וכולל את כל הרכיבים הדרושים למורה המתחיל: ידע דיסציפלינרי בנושאי ההוראה ובחינוך, ידע פרופסיונלי בפדגוגיה ובדיקטיקה של נושאי ההוראה והתנסות קלינית מודרכת. העמדה המנוגדת תומכת בביטול הוויסות – דה-רגולציה – של מקצוע ההוראה, והתומכים בה חותרים לבטל את המונופול של המוסדות האקדמיים על ההכשרה להוראה ולהעביר את הדגש מאיכות ההכשרה של המורה אל איכות הלמידה של תלמידיו. גישה זו מוותרת על ויסות ההכשרה על-ידי גופים אקדמיים-מקצועיים ופותחת את המקצוע בפני מי שהוכשרו על-ידי גופים אחרים ועל-פי מתודות אחרות, ואפילו בפני מי שלא הוכשרו כלל לפני תחילת עבודתם.¹⁵

המתנגדים לשימוש במסלולים חלופיים לכניסה למקצוע ההוראה מעלים כמה נימוקים לעמדתם, ובהם חוסר בהירות אשר ליעילות, לערך המוסף ולהצלחה של תוכניות חלופיות, בהיעדר ראיות מחקריות התומכות בכך, חשש לפגיעה במעמד מקצוע ההוראה ובתדמיתו בשל הורדת חסמי הכניסה למקצוע, נשירה נרחבת של בוגרי תוכניות חלופיות ויצירת תופעה של "דלת מסתובבת", הפוגעת ביכולת של בתי-הספר לגבש את סגל המורים, לפתח אותם מקצועית ולקדם שינויים בטווח הארוך.¹⁶

¹³ יחקק ברקוביץ ויעל שלו-גינזור, הכשרות מורים אלטרנטיביות בישראל: רקע, מיפוי וניתוח קונספטואלי, מסמך רקע לקראת כנס ון-ליר לחינוך 2010, ספטמבר 2010.

¹⁴ הצעת חוק לעידוד מקצוע ההוראה, התשע"ה–2014, פ/1508/19, של חברי הכנסת שמעון אוהיון, חמד עמאר, דוד רותם ואחרים.

¹⁵ דרורה כפיר, "גיוס להוראה של אקדמאים בוגרים המבקשים קריירה שנייה והכשרתם (החלופית) בסטנדרט גבוה", בתוך: דרורה כפיר ותמר אריאב (עורכות), **משבר ההוראה: לקראת הכשרת מורים מתוקנת**, מכון ון-ליר בירושלים, הוצאת הקיבוץ המאוחד, תל-אביב 2008.

¹⁶ פרופ' תמר אריאב, "הכשרת מורים 'מסורתית' ו'חלופית': על מה באמת הוויכוח?", **ביטאון מכון מופ"ת** 41 (פברואר 2010).

מנגד, יש המצביעים על יתרונות המסלולים החלופיים לכניסה להוראה: מסלולים אלו מאפשרים למשוך למקצוע זה מועמדים שלא היו מצטרפים אליו בדרך אחרת ולהגדיל את מספר המועמדים שאפשר לבחור מקרבם את הטובים ביותר, שכן תוכניות המיועדות למעוניינים בהוראה כקריירה שנייה מביאות לתחום מועמדים שיש להם איכויות שאין לסטודנטים בתוכניות ההכשרה המסורתיות: בגרות וניסיון, ידע מקיף ומעשי בתחום הדיסציפלינרי שהם מלמדים, רמה קוגניטיבית גבוהה, תחושת שליחות וכן השתייכות לקבוצות אוכלוסייה שממעטות לפנות להוראה בדרכים המסורתיות. כמו כן, באמצעות מורים אלו אפשר לתת מענה מיידי על צורך חמור במורים בתחומי דעת או בשלבי חינוך ספציפיים. על-פי עמדה זו, הכשרה חלופית לא נועדה לבטל את מסלולי ההכשרה הקיימים אלא להוסיף נתיבי הכשרה שבהם אפשר לקבל תעודת הוראה לאחר שהתקיימו כל התנאים הנדרשים לכך, גם אם התקיימו בדרכים חלופיות.¹⁷

2. מיפוי תוכניות מואצות להכשרת אקדמאים להוראה בישראל

בפרק זה יוצגו תוכניות מואצות להכשרת אקדמאים להוראה הפועלות כיום או התקיימו בחמש השנים האחרונות (2009–2014), על-פי מידע מקיף שהתקבל ממשרד החינוך.¹⁸ התוכניות יידונו בפרק זה על-פי סדר כרונולוגי וראשית יוצגו התוכניות הפועלות כיום: הטובים לחינוך, חותם, הכשרת מהנדסים להוראת מקצועות ההנדסה בחינוך העל-יסודי, הכשרת אקדמאים להוראה בגן-ילדים, הכשרת אקדמאים להוראת מדע וטכנולוגיה בחטיבות-הביניים והסבת אקדמאים להוראת אנגלית, מתמטיקה ומדעים.¹⁹

תוכניות אלה מגוונות מאוד מבחינת אוכלוסיית היעד שלהם, מטרותיהן והפרקטיקה שלהן. חשוב להדגיש כי התכנים בתוכניות המואצות דומים בהיקפם לתכנים בתוכניות הרגילות להכשרת אקדמאים להוראה ועולים בקנה אחד עם המתווים המנחים להכשרה להוראה שפרסמה המל"ג ופורטו בסעיף 1.2 לעיל. כל התוכניות מתקיימות בגופים האקדמיים המפוקחים להכשרת מורים או בשיתוף פעולה הדוק עם גופים אלה. לפיכך, יש מי שיטען שהן כלל אינן נכללות בהגדרה של "תוכניות חלופיות" להכשרת מורים. עם זאת, יש כמה מאפיינים המשותפים לכולן, המבדילים אותן מן המסלולים המסורתיים להכשרה להוראה ומאפשרים לדון בהן כקבוצה אחת:

(א) תהליך מיון מורכב ומוקפד במיוחד;

(ב) למידה במסגרת אחידה ונפרדת, שחלק ממנה, ולעתים חלק הארי שלה, נעשה לאחר שהתחילו התלמידים בעבודתם כמורים;

(ג) תנאים כלכליים מיוחדים, לרבות מלגות והטבות שכר למשתתפים;

(ד) התחייבות של משרד החינוך להשמה לעבודה בתום הלימודים;

¹⁷ דרורה כפיר, "גיוס להוראה של אקדמאים בוגרים המבקשים קריירה שנייה והכשרתם (החלופית) בסטנדרט גבוה", בתוך: דרורה כפיר ותמר אריאב (עורכות), **משבר ההוראה: לקראת הכשרת מורים מתוקנת**, מכון ון-ליר בירושלים, הוצאת הקיבוץ המאוחד, תל-אביב 2008. נח גרינפלד, "מסלולים שונים לכניסה למקצוע ההוראה", **ביטאון מכון מופ"ת** 41 (פברואר 2010).

¹⁸ נח גרינפלד, מנהל אגף להכשרת כוח-אדם בהוראה, משרד החינוך, מכתב, 30 בנובמבר 2014.

¹⁹ במיפוי זה אנו מתייחסים לתוכניות להסבת אקדמאים להוראה שמשך הלימודים בהן קצר מזה של התוכניות המסורתיות להסבת אקדמאים להוראה (ארבעה סמסטרים) או שהלומדים בהן מתחילים בתפקידם כמורים לפני סיום תקופת הכשרתם. לא נתייחס לתוכניות ייחודיות להכשרה להוראה שבהן לומדים לתואר בוגר ובוגר בהוראה (B.Ed) וכן ללימודי תואר שני בהוראה (M.Teach).

ה) התחייבות של התלמידים ללמד במערכת החינוך תקופה מסוימת בתום הכשרתם.

בשמונה התוכניות המואצות למדו בשנים האחרונות או לומדים כיום 1,426 תלמידים שהוכשרו להוראה בשלבי חינוך שונים ובתחומים שונים.

שלוש מהתוכניות פועלות בשנת הלימודים הנוכחית ולומדים בהן כיום כ-190 תלמידים (תלמידים נוספים יתחילו ללמוד בסמסטר ב').

חמש מהתוכניות מיועדות להכשרת מורים לתחומים ספציפיים שבהם יש מחסור במורים: אנגלית, מתמטיקה, מדעים ומקצועות הטכנולוגיה. בתוכניות מסוג זה הושם דגש על התואר האקדמי והידע הקודם של המשתתפים, לצד בחינת התאמה להוראה. עם זאת, רוב הסטודנטים לא למדו בתוכניות שמכשירות להוראה במקצועות שבהם יש מחסור.

שש תוכניות מיועדות להכשרת מורים לשלבי חינוך מסוימים: חמש תוכניות להכשרת מורים לחינוך העל-יסודי – אחת מהן יועדה באופן ספציפי למורים בחטיבות-הביניים – ותוכנית אחת להכשרת גננות. מכאן עולה שרוב הלומדים בתוכניות המואצות הוכשרו להוראה בחינוך העל-יסודי.

שתיים מן התוכניות הן תוכניות ייעודיות למי שמעוניינים בהוראה כקריירה שנייה, אחת מהן היא תוכנית ליוצאי צבא והאחרת היא תוכנית למהנדסים.

בתוכנית אחת בלבד יש התייחסות להשמה של המשתתפים בפריפריה והתמודדות עם האי-שוויון בחינוך באמצעות הכשרת מורים לבתי-ספר שלומדות בהם אוכלוסיות מוחלשות.

בסך הכול הושקעו בתוכניות אלה בחמש השנים האחרונות כ-76 מיליון ש"ח. נציין כי בתוכניות המסורתיות להכשרת אקדמאים להוראה, שבהן הוכשרו בתקופה זו 12,235 בוגרים, הושקעו בשנים אלה כ-172.5 מיליון ש"ח.²⁰

להלן נסקור בהרחבה את התוכניות המואצות להכשרת אקדמאים להוראה. הנתונים על מספר המשתתפים ותקציבי התוכניות מוצגים כפי שהתקבלו ממשד החינוך.

2.1. הטובים לחינוך – קריירה שנייה

מטרתה של תוכנית זו היא הסבה להוראה בחינוך העל-יסודי של קצינים בדרגת סא"ל ומעלה בעלי תואר אקדמי אשר פרשו מן השירות בכוחות הביטחון. התוכנית פועלת במתכונתה הנוכחית זה כעשור ומתקיימת במכללות להוראה אורנים, בית ברל וקיי.

משך התוכנית שנת לימודים אחת (26 שעות שבועיות למי שלא נזקק ללימודי השלמה; 30–36 שעות שבועיות למי שנדרש ללימודים מסוג זה). שליש משכר הלימודים של המשתתפים ממומן על-ידי משרד הכלכלה ו"צוות" (ארגון גמלאי צה"ל) ושני-שלישים – באמצעות הלוואה מותנית ממשרד החינוך. בחמש השנים האחרונות הסתכמה העלות הכוללת של התוכנית ב-2.1 מיליון ש"ח.

בחמש השנים האחרונות סיימו את התוכנית 240 בוגרים. על-פי נתוני משרד החינוך, כולם השתלבו בהוראה במערכת החינוך. 75 סטודנטים נוספים לומדים בתוכנית בשנת הלימודים הנוכחית.

²⁰ לימור ניסני, אגף להכשרת כוח-אדם בהוראה, משרד החינוך, דוא"ל, 18 בנובמבר 2014. נח גרינפלד, מנהל אגף להכשרת כוח-אדם בהוראה, משרד החינוך, קובץ נתונים, 9 בדצמבר 2014.

2.2. תוכנית חותם²¹

חותם היא תוכנית השואפת לצמצם פערים חברתיים על-ידי הכשרת צעירים איכותיים להיות מורים ומנהיגים בפריפריה החברתית והגיאוגרפית במערכת החינוך בישראל.²² היא מבוססת על התוכנית Teach for America, הפועלת בארצות-הברית זה כ-25 שנים ומטרתה לצמצם את האי-שוויון בחינוך באמצעות גיוס בוגרי מכללות מצטיינים ואנשי מקצוע להוראה של שנתיים לפחות בקרב אוכלוסיות בפריפריה הכלכלית והחברתית של ארצות-הברית.²³

בישראל התוכנית פועלת מאז שנת 2011. עד שנת 2014 היא התקיימה באוניברסיטת חיפה בשיתוף מכללת בית ברל, והשנה היא פועלת במכללת לוינסקי בשיתוף סמינר אורנים. המועמדים לתוכנית נדרשים להיות בעלי תואר ראשון עם ממוצע ציונים המאפשר להתקבל לתואר שני במסלול הקשור לתחום לימודיהם, או בעלי תואר שני, או סטודנטים הנמצאים בשנת הלימודים האחרונה לתואר ראשון או שני; נוסף על כך, הם נדרשים להיות בעלי ניסיון הדרכתי, חינוכי, ניהולי או פיקודי ורקע בעשייה חברתית. המועמדים עוברים תהליך מיון קפדני, הכולל השתתפות במרכז הערכה וריאיון עם נציג חותם ומנהל בית-הספר.

הלימודים בתוכנית נמשכים שלושה סמסטרים: סמסטר קיץ מרוכז שאורכו חמישה שבועות בתנאי פנימייה, ואחריו לימודים יום בשבוע בכל שנת הלימודים הבאה. התוכנית עומדת בדרישות מתווה הלימודים להכשרת אקדמאים להוראה. לאחר סמסטר הקיץ המשתתפים משובצים להוראה בבתי-ספר בפריפריה בהיקף של 80% משרה ומתחייבים להוראה במשך שנתיים. בתקופה זו מלווים אותם רכזים מטעם התוכנית ומנטורים מתוך מורי בית-הספר שבו הם מלמדים.

המשתתפים בתוכנית זכאים למלגת קיום של 8,000 ש"ח עבור תקופת הכשרת הקיץ, מלגת מימון לימודי תעודת הוראה בסכום של 13,300 ש"ח, מלגת לימודים חודשית בסכום של 1,000 ש"ח בכל חודש בשנת הלימודים הראשונה ומלגה למימון לימודי תואר שני למעוניינים בכך. העלות הכוללת של יישום התוכנית היא כ-21.7 מיליון ש"ח, ומימונה נחלק בין משרד החינוך (75% מהתקציב) לארגון הגיונט (25% מהתקציב).

מאז שנת 2011 השתתפו בתוכנית חותם 467 תלמידים. כולם שובצו להוראה במערכת החינוך.²⁴

2.3. הכשרת מהנדסים להוראת מקצועות ההנדסה בחינוך העל-יסודי

מטרתה של תוכנית זו היא הכשרת מהנדסים בתחומים חשמל, אלקטרוניקה, מכונות ומחשבים להוראת מקצועות ההנדסה בחינוך הטכנולוגי העל-יסודי. התוכנית החלה לפעול בשנת 2011 באוניברסיטת בן-גוריון בשיתוף מכללת בית ברל, בשנת 2013 היא התקיימה באורט בראודה בשיתוף עם סמינר הקיבוצים, ובשנת הלימודים הנוכחית היא פועלת במכללת קיי וכן (בסמסטר ב') באורט בראודה ובסמינר הקיבוצים. המועמדים לתוכנית נדרשים להיות בעלי תואר אקדמי באחד מן התחומים האלה: הנדסת מכונות, הנדסת חשמל או הנדסת אלקטרוניקה, ולעבור ועדת קבלה לבחינת מידת התאמתם להוראה.

²¹ על-פי אתר חותם, www.tfi.org.il. אסף בנר, מנכ"ל חותם, שיחה, 4 בדצמבר 2014.

²² ד"ר אורית אלמוג ואילנה מילשטיין, "תוכנית חותם – מודל הכשרה יתוך תפקידית' (on the job training)", ביטאון מכון מופ"ת 53 (אוגוסט 2014).

²³ על-פי אתר Teach for America.

²⁴ נציין כי על-פי נתונים שהתקבלו מתוכנית חותם, מספר המשתתפים בתוכנית ובוגריה גדול מעט יותר, ועומד על 503. אסף בנר, מנכ"ל חותם, קובץ נתונים, 7 בדצמבר 2014.

הלימודים נמשכים שלושה סמסטרים (30 ש"ש), והמשתתפים בהם מתחילים ללמד עם תום הסמסטר השני ללימודיהם. הם זכאים להלוואה מותנית של 11,500 ש"ח לכיסוי שכר הלימוד ולתוספת שכר חודשית של 2,000 ש"ח בשלוש שנות העבודה בהוראה שהתחייבו להן. עלות התוכנית הכוללת: 5.6 מיליון ש"ח.

עד כה סיימו את התוכנית 67 בוגרים: 38 סיימו את התוכנית ב-2011 ו-29 סיימו אותה ב-2013. ממסיימי התוכנית ב-2011 נקלטו לעבודה במערכת החינוך 33 מורים וממסיימי התוכנית ב-2013 נקלטו 27 מורים.

2.4. הכשרת אקדמאים להוראה בגן-הילדים

תוכנית זו להכשרת בעלי תואר אקדמי להוראה בגני-ילדים שנפתחו בעקבות החלטת הממשלה בדבר חינוך חנם לילדים בני שלוש וארבע התקיימה בשנת 2012 בכמה מכללות להוראה: סמינר הקיבוצים, מכללת קיי, אורנים, אחווה, לוינסקי, בית ברל, דוד ילין, אורות וגורדון. המועמדים לתוכנית נדרשו להיות בעלי תואר אקדמי ולעבור ריאיון אישי.

משך הלימודים בתוכנית היה שלושה סמסטרים, והמשתתפים בה החלו ללמד בתחילת שנת הלימודים תשע"ג, ספטמבר 2012, בתום הסמסטר הראשון. הם היו זכאים להלוואה של 11,500 ש"ח לכיסוי שכר הלימוד. העלות הכוללת של התוכנית היא כ-1.9 מיליון ש"ח. מספר בוגרי התוכנית הוא 167, ובשנת 2014 הועסקו בהוראה בגנים 125 מהם.

2.5. הכשרת אקדמאים להוראת מדע וטכנולוגיה בחטיבת-הביניים

התוכנית, שמטרתה הכשרת בעלי תואר בתחום המדעים להוראה בחטיבת-הביניים, התקיימה בשנת 2013 בסמינר הקיבוצים. הלומדים בתוכנית נדרשו להיות בעלי תואר באחד מהתחומים האלה: פיזיקה, כימיה, ביולוגיה, מדעי החיים, מדעי כדור הארץ, ביוטכנולוגיה והנדסת כימיה/חומרים, וכן לעבור ריאיון אישי.

הלימודים נמשכו שנה אחת, והמשתתפים החלו ללמד במקביל להכשרה. הם היו זכאים להלוואה מותנית של 11,500 ש"ח לכיסוי שכר הלימוד ולתוספת שכר של 33,600 ש"ח בשנת הלימודים הראשונה, 18,000 ש"ח בשנה השנייה ו-12,000 ש"ח בשנה השלישית. העלות הכוללת של התוכנית הייתה 2.18 מיליון ש"ח.

את התוכנית סיימו 29 בוגרים, ו-27 מהם מלמדים במערכת החינוך בשנת תשע"ה – השנה האחרונה להתחייבותם ללמד.

2.6. תוכניות להסבת אקדמאים להוראת אנגלית, מתמטיקה ומדעים

בשנים 2009 ו-2010 התקיימו שלוש תוכניות שהן פרי שיתוף פעולה בין משרד האוצר למשרד החינוך: תוכנית להסבת אקדמאים להוראת אנגלית; תוכנית להסבת אקדמאים להוראת מתמטיקה ומדעים ותוכנית להסבת אקדמאים להוראת המקצועות הטכנולוגיים. כל התוכניות מוסדרות בחוזר משרד האוצר מיולי 2010, הקובע את תנאי הקבלה, את מבנה תוכנית ההכשרה, את התגמולים למשתתפים בתקופת ההכשרה ואחריה ואת מחויבויותיהם של המשתתפים. על-פי החוזר, על המועמדים להיות בעלי תואר אקדמי במקצוע הרלוונטי לתחום ההוראה ובעלי ניסיון תעסוקתי של חמש שנים לפחות בשבע השנים האחרונות, במקצוע אשר דורש כתנאי סף תואר אקדמי במקצוע הרלוונטי לתחום ההוראה;

למועמדים שצברו ניסיון מקצועי רלוונטי ומועיל למקצוע ההוראה, למשל בתחומים הדרכה, חונכות או ניהול צוות, ניתנה עדיפות. התוכנית כללה תקופת הכשרה של סמסטר אחד ותקופת התחייבות להעסקה של שלוש שנות לימודים לאחר תקופת ההכשרה. בתקופת ההכשרה הסטודנטים היו זכאים לפטור משכר לימוד ולמענק של 2,000 ש"ח בחודש. בתקופת ההתחייבות להעסקה ניתנו להם מענקים של 24,000 ש"ח בשנה למועסקים בחינוך היסודי ושל 36,000 ש"ח בשנה למועסקים בחינוך העל-יסודי. עוד נקבע שאפשר להאריך את תקופת ההתחייבות בשנתיים נוספות, בתנאי שהמשתתף ישלים בתקופה זו את לימודיו לתואר שני.²⁵

התוכנית להסבת אקדמאים להוראת אנגלית בחינוך היסודי והעל-יסודי, התקיימה בשנת 2009 במכללות לחינוך בית ברל, סמינר הקיבוצים וחמדת הדרום. המועמדים לתוכנית נדרשו להיות בעלי תואר אקדמי באנגלית או מארץ דוברת אנגלית, להציג שליטה באנגלית ברמת שפת אם ולעמוד במבחני מיון לקביעת התאמתם להוראה. בתוכנית השתתפו 95 תלמידים ועלותה למחזור אחד הייתה כ-11 מיליון ש"ח. בשנת הלימודים תשע"ה הועסקו במערכת החינוך 57 מבוגרי התוכנית.

בתוכנית להסבת אקדמאים להוראת מתמטיקה הוכשרו בעלי תואר במתמטיקה או באחד ממקצועות ההנדסה להוראה בחינוך העל-יסודי. התוכנית התקיימה בשנת 2010 באוניברסיטת חיפה, בטכניון ובמכללות להוראה בית ברל, סמינר הקיבוצים, תלפיות ואחוה. המועמדים נדרשו, לצד תואר אקדמי רלוונטי, לעמוד במבחני מיון והתאמה להוראה. התקציב הכולל של התוכנית למחזור אחד היה כ-15 מיליון ש"ח. מ-135 בוגרי התוכנית, 121 השתלבו בהוראה בשנת תשע"א. בשנת תשע"ה, שנתיים לאחר תום ההתחייבות, הועסקו במערכת החינוך 97 מהבוגרים.

התוכנית להסבת אקדמאים להוראת מדעים הכשירה בעלי תואר באחד ממקצועות המדעים להוראת ביולוגיה בחטיבה העליונה ומדע וטכנולוגיה בחטיבת הביניים. היא התקיימה בשנת 2010 באוניברסיטת חיפה, בטכניון ובמכללות להוראה בית ברל, סמינר הקיבוצים ואחוה. המועמדים נדרשו, לצד תואר אקדמי רלוונטי באחד מתחומי המדעים, לעמוד במבחני מיון והתאמה להוראה. התקציב הכולל של התוכנית למחזור אחד היה כ-16 מיליון ש"ח. מ-153 בוגרי התוכנית,²⁶ 145 השתלבו בהוראה בשנת תשע"א. בשנת תשע"ה, שנתיים לאחר תום ההתחייבות, הועסקו במערכת החינוך 116 מהבוגרים.

---

²⁵ משרד האוצר, אגף שכר והסכמי עבודה, חוזר הע-כללי, הוראות 34-1-2010, תוכנית להסבת אקדמאים איכותיים להוראת האנגלית, המתמטיקה, המדעים והמקצועות הטכנולוגיים, 7 ביולי 2010.

²⁶ על-פי מחקר של ראמ"ה שנערך בקרב בוגרי התוכנית: 76 מורים לביולוגיה, 39 מורים למדעים, 36 מורים לפיזיקה ו-12 מורים לכימיה.

3. עמדות ומחקרים לעניין מידת ההצלחה של התוכניות המואצות להכשרת אקדמאים להוראה בישראל

סוגיית הכשרת מורים בתוכניות ייחודיות ומואצות היא סוגיה שנויה במחלוקת. מחד גיסא, נטען כי תוכניות מסוג זה מספקות פתרון מהיר וממוקד לבעיית המחסור במורים במקצועות מסוימים, מאפשרות להרחיב את מעגל הפונים להוראה ולכלול בו אנשים מקבוצות אוכלוסייה איכותיות שלא היו נכנסים להוראה ללא תוכניות מסוג זה – בין היתר אנשים שמחפשים קריירה שנייה, ומביאות לשיפור איכות המורים, וכפועל יוצא מזה – איכות ההוראה. מאידך גיסא, מובע חשש לפגיעה במעמד המורה ולפגיעה באיכות ההוראה בעקבות הכשרה שאינה מספקת וחוסר התמדה בהוראה מצד מורים שהוכשרו בתוכנית מקוצרת.

גורמים שונים במערכת החינוך הביעו הערכות שונות לגבי יעילותן של התוכניות המואצות להכשרת מורים.

רן ארז, יו"ר ארגון המורים, מסר כי לדעתו תוכניות מואצות להכשרת מורים לא הצליחו משום מיעוט הבוגרים שמתמידים בעבודתם כמורים ולנוכח תרומתם הדלה של הבוגרים למאמץ להשתלב במערכת, לעומת ההשקעה בהם. לתפיסתו, אין לבוגרי תוכניות אלה מוטיבציה מספקת, הם אינם רואים בהוראה ייעוד ואינם מגיעים להוראה כשהם מוכנים במידה מספקת לעבודה קשה ושוחקת זו. מסיבה זו רבים מהם נושרים.²⁷

פרופ' לאה קסן, יו"ר מועצת ראשי המכללות האקדמיות לחינוך (רמ"א) ונשיאת מכללת לוינסקי לחינוך, ציינה כי התוכניות המקוצרות להכשרת אקדמאים להוראה הן דרך מתאימה להכשרת מועמדים עם ידע דיסציפלינרי קודם לעבודה בהוראה – בתנאי שהמועמדים עומדים בתהליכי מיון קפדניים הבוחנים את התאמתם להוראה. על-פי ניסיונה, תוכניות אלה מושכות להוראה מועמדים איכותיים שלא היו מגיעים למקצוע זה בדרך אחרת. מנגד, מועמדים שאין להם ידע דיסציפלינרי קודם, ראוי שישלימו תוכנית מלאה.²⁸

פרופ' תמר אריאב טענה במאמר שפורסם בשנת 2010 כי לגבי התוכניות החלופיות להכשרה להוראה יש חוסר בהירות אשר ליעילות, לערך המוסף ולהצלחה של התוכניות החלופיות; כמו כן יש בהן סכנה לפגיעה ביוקרתו של מקצוע ההוראה וקריאת תיגר על מהלכי מדיניות שנקטים להעלאת קרנו ועל המאמצים למקצע אותו, והן עלולות ליצור תופעה של דלת מסתובבת הפוגעת ביכולת בתי-הספר לגבש את סגל המורים, לפתח אותם מקצועית ולקדם שינויים ארוכי טווח. לדבריה, "התוכניות החלופיות יוצרות מהומה רבה שאינה עומדת בשום יחס ליכולתן לתת מענה לצרכים הרבים והמשתמשים של מערכת חינוך, המשוועת לכוחות הוראה רבים ואיכותיים שיתמידו במערכת לפחות חמש שנים".²⁹

ממחקרים שנערכו בעולם לא עלתה עמדה חד-משמעית לעניין יעילותן של התוכניות להכשרת מורים ותרומתן להצלחת מערכת החינוך, בשל השונות הרבה בין התוכניות החלופיות להכשרת מורים, המגוון הרב שלהן והיעדר ההסכמה בשאלה מהו המורה הטוב ועד כמה הכשרת המורה תורמת לשיפור איכות ההוראה.

²⁷ רן ארז, יו"ר ההנהלה, ארגון המורים העל-יסודיים, מכתב, 4 בדצמבר 2014.

²⁸ פרופ' לאה קסן, יו"ר מועצת ראשי המכללות האקדמיות לחינוך (רמ"א) ונשיאת מכללת לוינסקי לחינוך, שיחת טלפון, 11 בדצמבר 2014.

²⁹ פרופ' תמר אריאב, "הכשרת מורים 'מסורתית' ו'חלופית': על מה באמת הוויכוח?", **ביטאון מכון מופ"ת** 41 (פברואר 2010).

מסיכום של מחקרים שנערכו בארצות-הברית ועסקו בתפקודם של מורים בוגרי הכשרה חלופית לעומת מורים בוגרי הכשרה מסורתית בהיבטים של התמדה בהעסקה, הישגי תלמידים והערכת מנהלים ומפקחים, עולה כי מבחינות רבות אין הבדל של ממש, לטוב ולרע, בין מורים בוגרי המסלולים הרגילים למורים מהמסלולים האלטרנטיביים. כאשר מביאים בחשבון השפעה של משתנים סוציו-אקונומיים, הסיכויים שמורה בוגר מסלול אלטרנטיבי ומורה בוגר המסלול הרגיל יפרשו בשלוש השנים הראשונות לעבודתם כמעט זהה. בבחינת הישגי תלמידים עולה כי הפער בהצלחה בין מורים מהמסלול הרגיל למורים ממסלול אלטרנטיבי הולך וקטן בשלוש השנים הראשונות בעבודה, ולאחר שלוש שנים הוא הופך לזניח ממש. מחקרים המתבססים על ראיונות עם מפקחים ומנהלים גילו שהם לא ראו הבדלים ניכרים ביכולות בין מורים בוגרי המסלולים השונים. מחקרים שבחנו את השפעת המורה על התלמיד שלא דרך הפריזמה של הישגים אלא באמצעות מדדים כמו המשך ללימודים גבוהים, התנהגות תלמידים, לימודי קיץ וכדומה, מלמדים שגם מבחינה זו אין הבדל בין ההשפעה של מורים בוגרי מסלול אלטרנטיבי להשפעתם של מורים בוגרי המסלול הרגיל. עם זאת, כל המחקרים מסייגים ומבהירים שמבחינה מדעית ומעשית אין לראות את המסלולים האלטרנטיביים השונים כמקשה אחת.³⁰

אף שחלק מן התוכניות המואצות להכשרת מורים אינן תוכניות חדשות, עד כה לא נעשתה בישראל הערכה מחקרית שמטרתה לבחון את הצלחת התוכניות האלה בהשגת המטרות שלשמן התקיימו. בימים אלה נערכים כמה מחקרים הבוחנים, בין השאר, את התוכניות הייחודיות להכשרת אקדמאים להוראה. תוצאות מחקרים אלה עשויות לשפוך אור בזמן הקרוב על הצלחת התוכניות:

- בשנת 2011 החל מחקר אורך במכון מופ"ת, הבודק כמה תוכניות ייחודיות שפועלות כיום או פעלו בשנים האחרונות, ובהן התוכניות M.Teach, הכשרת אקדמאים להוראת מתמטיקה, אנגלית ומדעים; הכשרת מהנדסים להוראה; הכשרת אקדמאים להוראה בגן-הילדים והכשרת מורים להוראת מדע וטכנולוגיה בחטיבות-הביניים. המחקר בוחן את מאפייני הלומדים, את המניעים שלהם ללמוד בתוכנית, את שביעות הרצון שלהם מהלימודים, את תפיסת המוכנות שלהם להוראה, את התפיסות והעמדות של מנהלי התוכניות וחברי הסגל לגבי התוכניות והלומדים בהן לעומת תוכניות ההכשרה הרגילות, את השתלבות הבוגרים במערכת החינוך, את הליווי שניתן להם ועוד. על-פי הצפוי, תוצאות המחקר יתקבלו במהלך שנת 2015.³¹
- המדען הראשי במשרד החינוך בוחן בימים אלו אפשרות לפתוח במחקר על תוכניות הכשרה מיוחדות בשנת 2015. המחקר יתמקד בתוכניות שמטרתן הכשרת מנהיגות בית-ספרית.³²
- תוכנית חותם, שפעולת בשיתוף הג'וינט, מלווה במחקר עצמאי הבוחן כיום, בין השאר, את הישגי התלמידים הלומדים אצל מורים שמשותפים בתוכנית.³³

בהיעדר ממצאים מחקריים לגבי מידת הצלחתן של תוכניות אלה, יובאו להלן נתונים שעשויים לסייע בגיבוש דעה על תרומתן להשגת המטרות שבעבורן נוצרו, ובין היתר ההתמודדות עם המחסור במורים בתחומי דעת מסוימים, הגדלת מגוון האוכלוסיות הפונות להוראה והתמדת הבוגרים במערכת החינוך. לצורך השוואה, נשתמש בנתונים על הלומדים בתוכניות להכשרת אקדמאים להוראה שנתקבלו ממשרד

---

³⁰ אהד לסלוי, סקירת הספר: *Alternative Routes to Teaching: Mapping the new landscape of Teacher Education*, מוגש ליוזמה למחקר יישומי בחינוך – צוות המומחים לפעילות "מי ילמד כשחשרים מורים?", אוגוסט 2009.

³¹ ד"ר נעמי פייגין, מכון מופ"ת, הצעת מחקר/תוכנית עבודה, תוכניות חלופיות להכשרת מורים: מחקר והערכה, יוני 2012; וכן שיחת טלפון, 14 בדצמבר 2014.

³² ד"ר אודט סלע, המדען הראשי, משרד החינוך, שיחת טלפון, 10 בדצמבר 2014.

³³ אסף בנר, מנכ"ל חותם, שיחה, 3 בדצמבר 2014.

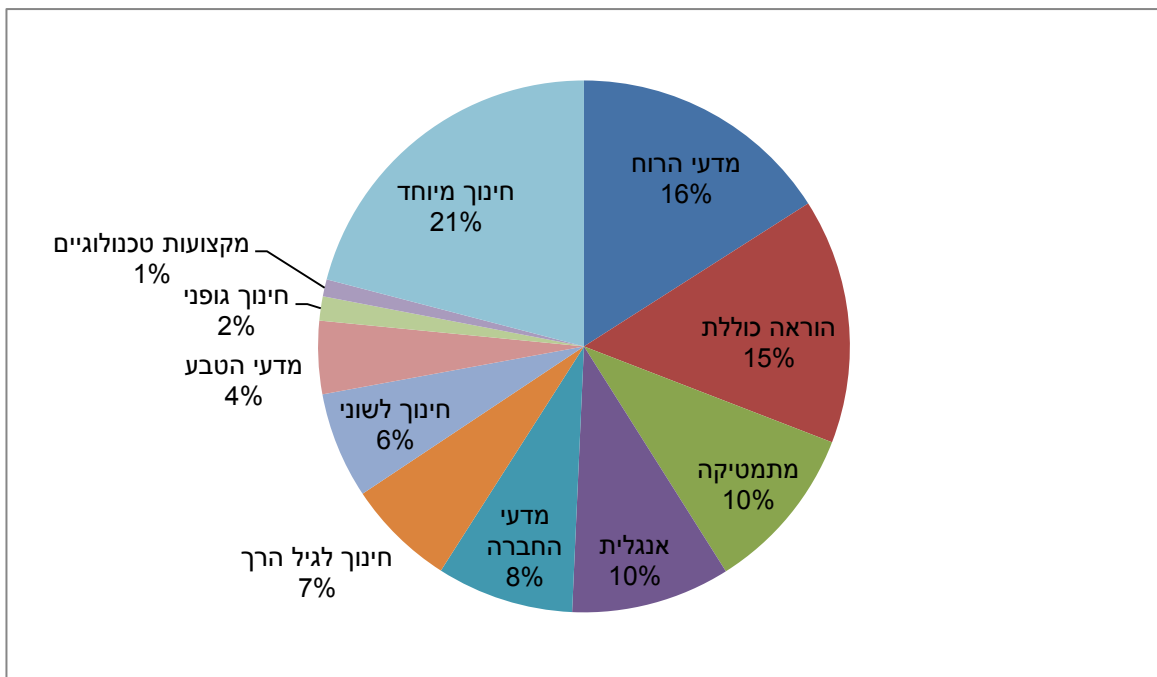
החינוך ומהלשכה המרכזית לסטטיסטיקה; בנתונים אלה נכללים גם הלומדים בתוכניות המואצות להכשרת אקדמאים להוראה.

3.1. תרומתן של תוכניות מואצות להסבת אקדמאים להוראה לפתרון בעיית המחסור במורים במקצועות מסוימים

בשנים האחרונות התקיימו חמש תוכניות מואצות שמטרתן לסייע בתחום המחסור במורים במקצועות מסוימים: תוכנית להכשרת אקדמאים להוראת אנגלית, שסיימו 93 בוגרים; תוכנית להסבת אקדמאים להוראת מתמטיקה, שסיימו 135 בוגרים; תוכנית להסבת אקדמאים להוראת מדעים, שסיימו 153 בוגרים; תוכנית להכשרת מהנדסים להוראת מקצועות ההנדסה, שסיימו 67 בוגרים; תוכנית להכשרת אקדמאים להוראת מדע וטכנולוגיה בחטיבת-הביניים, שסיימו 29 בוגרים. מספר הבוגרים בתוכניות להסבת אקדמאים להוראת מקצועות נדרשים עמד על 477 בשנים תש"ע-תשע"ד, והם כשליש מבוגרי התוכניות המואצות להסבת אקדמאים להוראה שפעלו בשנים אלה.³⁴ נוסף על כך, חלק מהבוגרים בתוכניות שאינן מיועדות להסבת אקדמאים להוראת מקצועות מסוימים בוחרים להתמחות בלימודי מקצועות נדרשים. לדוגמה, בתוכנית חותם הוכשרו 169 מורים למקצועות אלו (ובהם אנגלית, מתמטיקה ומקצועות המדעים).³⁵

בבחינת כלל בוגרי התוכניות להסבת אקדמאים להוראה (לרבות בוגרי התוכניות המואצות) אנו רואים ששיעור ניכר מהם רכשו תעודת הוראה במקצועות שיש בהם מחסור במורים. פילוח בוגרי התוכניות להסבת אקדמאים להוראה לפי המקצוע שבו התמחו מובא בתרשים שלהלן:

בוגרי תוכניות להסבת אקדמאים, תש"ע-תשע"ד, לפי מקצוע התמחות

³⁴ נח גרינפלד, מנהל אגף להכשרת כוח-אדם בהוראה, משרד החינוך, מכתב, 30 בנובמבר 2014.
³⁵ אסף בנר, מנכ"ל חותם, קובץ נתונים, 7 בדצמבר 2014.

על-פי הנתונים, 3,081 מן הבוגרים, שהם 25%, התמחו במקצועות שבהם יש מחסור במורים: אנגלית, מתמטיקה, מדעי הטבע ומקצועות טכנולוגיים. לפחות 20% ממורים אלו סיימו את הכשרתם בתוכניות המואצות להכשרת אקדמאים להוראה.³⁶

מנתונים אלה עולה כי אף-על-פי שרוב הלומדים בתוכניות המואצות להכשרת אקדמאים אינם מוכשרים להוראת מקצועות נדרשים, התוכניות הייעודיות להסבת אקדמאים להוראה למקצועות אנגלית, מתמטיקה, מדעים והמקצועות הטכנולוגיים תורמות להגדלת מספר הפונים להוראה במקצועות אלה. עם זאת, מאחר שאין מידע מפורט על היקף המחסור במורים ופיזורו אי-אפשר לאמוד את התרומה של תוכניות מסוג זה להתמודדות עם בעיית המחסור במורים.

3.2. הגדלת מספר הפונים להוראה ומשיכת קבוצות אוכלוסייה מגוונות

אחת המטרות המוצהרות של התוכניות הייחודיות להכשרת אקדמאים להוראה היא משיכת כוח-אדם איכותי ומגוון להוראה, המגיע מקבוצות אוכלוסייה שונות. הנחת היסוד היא כי באמצעות תוכניות מואצות, שבהן המשתתף נדרש להקדיש זמן קצר יחסית להכשרה מאומצת ובמסגרתן מוצעות מלגות לימודים והטבות שכר, אפשר להביא למקצוע ההוראה מועמדים שלא היו מגיעים אליו אלמלא כן, ובהם בוגרי תואר ראשון ושני מצטיינים ואנשים המבקשים להתחיל קריירה שנייה. מנגד, נטען כי משתתפים רבים בתוכניות החלופיות היו נרשמים גם לתוכניות המסורתיות אך העדיפו את קיצור הדרך ואת ההטבות הכלכליות המוצעות להם בתוכניות המואצות.

עד היום לא נערך מחקר כולל הבוחן את מאפייני המועמדים והלומדים בתוכניות הייחודיות לעומת המועמדים והלומדים בתוכניות המסורתיות להכשרת מורים. שני מחקרים העוסקים בתוכניות להסבת אקדמאים להוראה שהתקיימו בשנים 2009–2010 בשיתוף פעולה בין משרדי החינוך והאוצר מציגים תמונה מסוימת בעניין זה.

הרשות למדידה והערכה במשרד החינוך ליוותה את התוכניות להסבת אקדמאים איכותיים לתחומי האנגלית, המתמטיקה והמדעים. בשנת 2011 פרסמה הרשות ממצאים ראשוניים של המחקר, שהתבססו על קבוצות מיקוד שנערכו למשתתפי התוכנית במהלך ההכשרה ובשנה הראשונה להוראה במערכת החינוך. המחקר לא הושלם וממצאיו המלאים לא פורסמו. על-פי ממצאי המחקר הראשוניים, המשתתפים ציינו את התוכנית כגורם שהביא אותם לפנות ולהצטרף למערכת החינוך, ונראה שרובם לא היו מגיעים לכך בדרך אחרת. כלל מרכיבי התוכנית – ובהם משך הכשרה קצר יחסית, ההטבות הכלכליות השונות, תחושת השייכות לקבוצת עילית יוקרתית, האפשרות ללמוד וליצור קשר עם קבוצת אנשים מרקע אישי ומקצועי דומה, הציפייה למסגרת ארגונית תומכת ומלווה – הם מרכיבים אטרקטיביים, לדברי המשתתפים. אם כן, התוכנית פותחת חלון הזדמנויות הן למי שרוצה לעסוק בחינוך ובהוראה מטעמים שונים אך נמנע מלעשות כן בשל חסמים כאלה ואחרים שהתוכנית מצליחה לנטרל, והן למי שמוצא עצמו בצומת תעסוקתי ומחפש כיוונים חדשים. החוקרים מציינים כי לרבים מהמשתתפים בקבוצות המיקוד היה רקע מקצועי מרשים: בעלי תארים שניים ושלישיים, אנשים שהיו בעמדות בכירות בתעשייה ובהיי-טק, אנשי מחקר ופיתוח, וטרינרים, מנהלי מו"פ בתחומים מחשבים, ביו-רפואה, כימיה וביולוגיה – במילים אחרות, אנשים שעל פניו הם אוכלוסיית היעד של התוכנית. לצדם היו משתתפים אחרים בתוכנית: צעירים, בעלי ותק מקצועי של שנה או שנתיים, מי שהשלימו תואר ראשון לא מזמן, אנשים עם ניסיון תעסוקתי קצר וזוטר יחסית או מורים עולים. לדברי החוקרים,

³⁶ נח גרינפלד, מנהל אגף להכשרת כוח-אדם בהוראה, משרד החינוך, מכתב, 30 בנובמבר 2014.

במסגרת הממצאים הראשוניים לא ניתן לתאר את המאפיינים הסוציו-דמוגרפיים של האוכלוסייה שהשתתפה בתוכנית, וגם לא לקבוע באיזו מידה היא תואמת את ההגדרות הראשוניות שנקבעו לתוכנית ועד כמה היא שונה מכלל אוכלוסיית המורים. ואולם, נראה שיש בממצאים כדי לרמוז על הצלחה ראשונית.³⁷

מחקרן של סמדר דוניצה-שמידט ויהודית וינברגר, שפורסם בשנת 2012, עוסק במאפיינים של המועמדים והלומדים בתוכניות להכשרת מורים לאנגלית, מתמטיקה וביולוגיה שהתקיימו בסמינר הקיבוצים בשנת 2009, בהשוואה למועמדים וללומדים בתוכניות המסורתיות להכשרת אקדמאים להוראת אנגלית, ביולוגיה ומתמטיקה שפעלו במכללה באותו הזמן.³⁸

לתוכניות הייחודיות פנו 333 מועמדים, וכ-90 מהם התקבלו (כ-30 בכל תוכנית). לתוכניות המסורתיות פנו 274 מועמדים, ומהם התקבלו 74 (49 מהם התקבלו לתוכנית להוראת אנגלית). על-פי ממצאי המחקר, הפרופיל האישי, הלימודי והתעסוקתי של המועמדים ושל הסטודנטים בתוכניות הייחודיות שונה מזה של עמיתיהם בתוכניות המסורתיות להכשרת אקדמאים להוראה. בין הממצאים המרכזיים: **המועמדים** לתוכניות הייחודיות מבוגרים יותר מהפונים לתוכניות המסורתיות; יש בקרבם שיעור גדול יותר של בעלי תואר שני ואף שלישי וחלקם של הגברים בהם גדול יותר. מכאן שתוכניות אלה הצליחו למשוך מועמדים איכותיים, אשר השקיעו כבר חלק נכבד מחייהם בלימוד תחומים אחרים. ממצאי המחקר בנוגע ל**סטודנטים** שנתקבלו לתוכניות הייחודיות מצביעים על גממות דומות. בכל שלוש התוכניות הייחודיות מספר הסטודנטים שלהם תארים מתקדמים גדול יותר ממספר הסטודנטים עם תארים מתקדמים בתוכניות המסורתיות. רמת האנגלית של הסטודנטים בתוכנית הייחודית להוראת אנגלית גבוהה מזו של הסטודנטים בתוכנית המסורתית להוראת אנגלית, אף שסטודנטים אלה הגיעו מרקע אקדמי מגוון. עוד נמצא שיש הבדלים בפרופיל התעסוקתי הקודם של הסטודנטים: לא זו בלבד שהסטודנטים בתחום הביולוגיה והמתמטיקה למדו תחומים אלה בתואריהם הקודמים, הם גם עסקו בהם במסגרת עבודתם בשנים שקדמו להגעתם ללימודים. לא כך הדבר לגבי הסטודנטים בתוכניות המסורתיות, ורובם מגיעים מתחום ההוראה וההדרכה, אם כי לא בהכרח מהוראת מדעים ומתמטיקה.

החוקרות דוניצה-שמידט ווינברגר מסכמות כי מאפייני הסטודנטים בתוכניות הייחודיות מקנים להם יתרון בכמה מישורים: למורים עם ידע דיסציפלינרי רלוונטי עשוי להיות ערך מוסף חשוב בפרקטיקה בשדה החינוכי. נוסף על כך, תהליך הכשרתם ממוקד יותר ומרב האנרגיה מופנית לעיסוק בתחומי החינוך והוראת המקצוע. לפי החוקרות, אפשר שממצאים אלו מצדיקים את פתיחתן של תוכניות ייחודיות להכשרת מורים, ומדגישים את חשיבותן של תוכניות הכשרה מותאמות, המתחשבות בצרכים הייחודיים של אוכלוסיות אלה.

3.3. התמדה בהוראה

אחד הרכיבים שבאמצעותם אפשר לבחון את הצלחת ההכשרה להוראה הוא ההתמדה של בוגריה במערכת החינוך. ככלל, מקובל להניח כי זהו קושי ניכר שעמו מתמודדת מערכת החינוך. על-פי בדיקת הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שיעור המורים שסיימו את לימודיהם בשנת 2006 ועזבו את ההוראה בתוך חמש שנים מסיום לימודיהם עמד על 19.6% מן הגננות, 23.6% מן המורים בחינוך היסודי, 25.3%

³⁷ ראמ"ה – הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך, הערכת התוכנית להסבת אקדמאים איכותיים להוראה: ממצאים ראשוניים – ניתוח קבוצות מיקוד, יוני 2011, סיוון תשע"א.

³⁸ סמדר דוניצה-שמידט ויהודית וינברגר, "תוכניות ייחודיות להכשרת אקדמאים להוראה: פרופיל אישי, אקדמי ותעסוקתי של מועמדים ושל סטודנטים", **דפים – כתב עת לעיון ולמחקר בחינוך** 53 (תשע"ב 2012), עמ' 168–193.

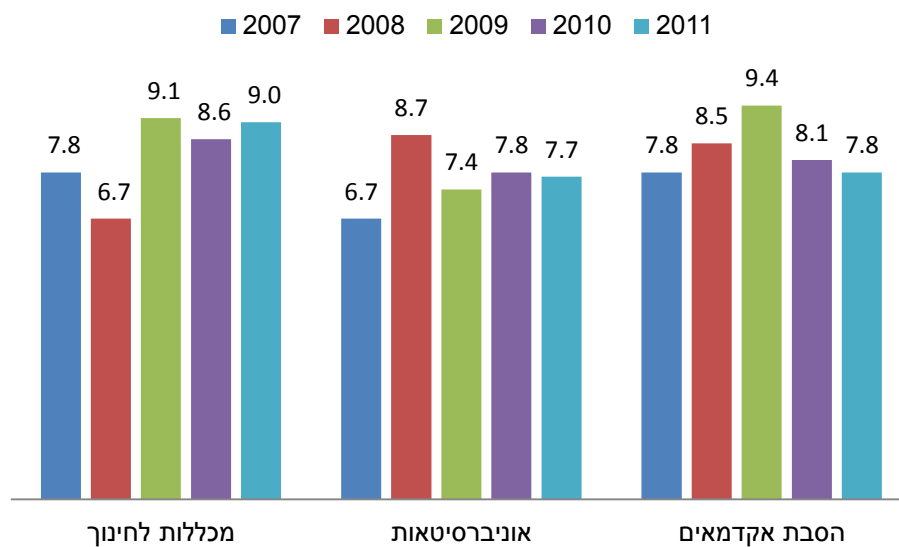

מן המורים בחטיבת-הביניים ו-34% מן המורים בחטיבה העליונה.³⁹ מלבד בזבוז המשאבים שהושקעו בהכשרת אותם מורים, נשירת מורים צעירים פוגעת ביציבות מערכת החינוך, בהמשכיות הלמידה וביכולת של מנהלים לגבש צוותי הוראה קבועים.⁴⁰

נתונים על כניסה להוראה ועל התמדה של בוגרי מסלולים אקדמיים שונים להכשרה להוראה בשנים 2007–2014, שנתקבלו מן הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, מאפשרים לנו לבחון אם לסוג המסלול האקדמי שסיימו המורים יש השפעה על התמדתם בהוראה. כפי שעולה מן הנתונים המוצגים בתרשימים להלן, ההבדלים בין בוגרי המסלולים האקדמיים השונים לעניין מידת ההתמדה בהוראה זעירים.⁴¹

התמדה בהוראה לפי שנת הכניסה להוראה

שיעור העוזבים כעבור שנה לפי שנת הכניסה להוראה

נתונים מפורטים על תוכניות ההסבה לאקדמאים, ובהן התוכניות המואצות להכשרת אקדמאים להוראה שהתייחסנו אליהן במסמך זה, מופיעים בטבלה להלן, ועולה ממנה כי שיעור ניכר של הלומדים בתוכניות אלה מתחילים בעבודה במערכת החינוך וכי רובם הגדול של המועסקים כמורים מתמידים בהוראה שלוש שנים לפחות.

³⁹ דוד מעגן, ראש תחום חינוך גבוה וכוחות הוראה, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, מכתב, 25 במרס 2015.

⁴⁰ מרכז המחקר והמידע של הכנסת, מחסור במורים – מסמך עדכון, כתבה ראדה חסייסי, 5 במרס 2013.

⁴¹ דוד מעגן, ראש תחום חינוך גבוה וכוחות הוראה, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, מכתב, 23 בנובמבר 2014, ומכתב עדכון, 14 בדצמבר 2014. הנתונים הופקו באמצעות השוואה בין קובץ הסטודנטים במכללות לחינוך, מקבלי תעודות הוראה מהאוניברסיטאות ומקבלי תואר "בוגר בהוראה" מהמכללות האקדמיות לחינוך לקובץ רב-שנתי של כוחות הוראה שהוקם בלשכה המרכזית לסטטיסטיקה על סמך עיבוד מתוך הקבצים השנתיים של משרד החינוך וקבצים שנתיים בחינוך המוכר שאינו רשמי. שיעורי התמדה בהוראה נבדקו משנת הכניסה להוראה עד לשנת 2011, כך שיש מעקב אחר כל מחזור שנתי של כניסה להוראה במשך שלוש שנים לפחות.

כניסה להוראה והתמדה בהוראה של בוגרי תוכניות להסבת אקדמאים להוראה, 2007–2013

שנת סיום לימודים	כניסה להוראה	התמדה בהוראה
2007	73.3%	83.5%
2008	73.4%	82.4%
2009	70.3%	86.3%
2010	68.3%	88.2%
2011	64.3%	--
2012	66.9%	--
2013	63.7%	--

אין בידנו נתונים מלאים על שיעורי ההתמדה של בוגרי התוכניות המואצות להכשרת אקדמאים להוראה שנדונו במסמך זה, שכן חלקן הגדול של התוכניות הן תוכניות חדשות, ובוגריהן טרם סיימו את תקופת ההתחייבות להעסקה שנקבעה במסגרת זו.

נתונים שנתקבלו ממשרד החינוך לגבי חלק מן התוכניות המואצות להכשרת מורים מעידים כי כמעט כל המשתתפים בתוכניות שיש עליהן נתונים נכנסו להוראה במערכת החינוך – נתון שיש לצפות לו, שכן הסטודנטים בתוכניות אלה מתחייבים לעבוד במערכת החינוך בתמורה להטבות שקיבלו בזמן הלימודים ולאחריהם, ומשרד החינוך מתחייב אף הוא להעסיק אותם. לדוגמה, מ-153 בוגרי התוכנית להכשרת מורים למדעים שפעלה בשנת תשע"א, 145 בוגרים השתלבו בהוראה. מ-135 מסיימי התוכנית להכשרת מורים למתמטיקה שפעלה באותה שנה השתלבו 121 בוגרים בהוראה. מ-93 מסיימי התוכנית להכשרת מורים לאנגלית שפעלה בתש"ע, 90 בוגרים השתלבו בהוראה. עם זאת, הנתונים מלמדים שלא כולם ממשיכים ללמד לאחר תום תקופת ההתחייבות. שיעור המתמידים הוא כ-80% בקרב מורים למדעים ולמתמטיקה וכ-63% בקרב המורים לאנגלית.⁴² נציין כי במחקר שערכה ראמ"ה, ובו רואיינו המשתתפים בתוכניות אלה בשנה הראשונה להשתלבותם במערכת החינוך, נמצא כי חלק גדול מהם הרגישו חוסר ניכר בכלים ובמיומנויות בהיבטים של ניהול כיתה, פיתוח אסטרטגיות למידה והוראה בכלל במסגרת הכשרתם.⁴³ על-פי נתונים שנתקבלו מתוכנית חותם, שנתיים לאחר תום תקופת ההתחייבות מועסקים במערכת החינוך 75% מהבוגרים, ול-60% מהם זוהי השנה השלישית מתום תקופת ההתחייבות.⁴⁴

⁴² נח גרינפלד, מנהל אגף להכשרת כוח-אדם בהוראה, משרד החינוך, מכתב, 30 בנובמבר 2014.

⁴³ ראמ"ה – הרשות הארצית למידה והערכה בחינוך, הערכת התוכנית להסבת אקדמאים איכותיים להוראה: ממצאים ראשוניים – ניתוח קבוצות מיקוד, יוני 2011, סיוון תשע"א.

⁴⁴ אסף בנר, מנכ"ל חותם, דוא"ל, 8 בדצמבר 2014.

